

УДК 37.015.311:[373.091.2+001.895]

1 Методологія та історія педагогіки

Сібаров Станіслав,

аспірант, викладач в навчально-виховному комплексі «Школа гуманітарної праці» Херсонської обласної ради, м. Херсон, Україна.

sibarow2014@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2328-8687

ШКОЛА ГУМАНІТАРНОЇ ПРАЦІ ЯК АВТОРСЬКА ШКОЛА НОВОЇ ОСВІТНЬОЇ КОНЦЕПЦІЇ УКРАЇНИ

Анотація. Мета дослідження – виявити особливості розвитку гармонійно розвиненої особистості, яка сприймає цілісну картину світу та свідомо формує своє майбутнє становище в суспільстві. Це поки що реальна проблема в поточному навчальному процесі. Різноманітні уявлення та автономні знання не сприяють цілісності світогляду, не готують школярів до самостійного життя, інтелектуального та духовного самовизначення. Сучасний етап розвитку української освіти характеризується постійним пошуком нового в теорії та практиці освіти. Це пояснюється тим, що в умовах становлення постіндустріальної цивілізації система загальної освіти вже не адаптована до вимог сьогодення і не може усунути протиріччя між великою кількістю асиміляційних тенденцій. Швидкий потік знань та нової інформації, повна уніфікація та стандартизація навчального процесу, гуманізація всієї освітньої системи використовуються сучасні наукові методи (ефективні, колаборативні, парадигмальні, соціокультурні, технологічні), що втілюють у життя. сутність концепції Школи гуманітарної праці як інноваційного навчального закладу в контексті сучасного етапу. Розкрито розвиток освітнього простору, проаналізовано методичну роботу педагогів даного навчального закладу та визначено вплив творчого середовища ШГП на розвиток учнів. **Результати дослідження:** впровадження міжтематичних курсів у навчальний процес ШГП

показує, що такий підхід допомагає: 1) Розкриття специфіки навчального процесу ШПГ сприяє формуванню цілісного розуміння світу та прагнення до пошуку інформації. 2) Продемонстровано рівень розвитку здібностей учнів, 3) З'ясовано міжпредметні зв'язки та інтеграцію різних наукових галузей, що в свою чергу спонукає учнів до багатоаспектного вирішення проблемних завдань та формування позитивного ставлення до навчання в сучасному світі. умови.

Ключові слова: авторська школа, концепція, інновація, здібності, позакласна робота, наскрізні теми, міжпредметні зв'язки.

School of humanitarian labor as the author school of the new educational concept of Ukraine

Stanislav Sibarov

Post-graduate student, teacher in education of the «School of Humanitarian Work» complex Kherson Regional Council, Kherson, Ukraine.

sibarow2014@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2328-8687

Abstract. The purpose of the study is to reveal the peculiarities of the development of a harmoniously developed personality, which has a holistic picture of world perception and consciously models its future place in society. To date, this is an actual problem of the current educational process. Different ideas and autonomous knowledge do not contribute to the integrity of the worldview and leave schoolchildren unprepared for independent life, intellectual and spiritual self-determination. The current stage of education development in Ukraine is characterized by intensive searches for new things in the theory and practice of education. This is explained by the fact that the system of general education no longer meets the requirements of today in the conditions of the formation of a post-industrial civilization, it is not able to eliminate the contradiction between the orientation towards the assimilation of a significant amount of knowledge and the rapidly growing flow of new information, the total unification and

standardization of the educational process and the humanization of the entire system education To achieve the goal, modern scientific approaches (competent, synergistic, paradigmatic, socio-cultural, technological) were used, thanks to which the essence of the concept of the School of Humanitarian Labor as an innovative educational institution in the context of the modern stage of development of the educational space was revealed; the methodological work of the teachers of this educational institution was analyzed, as well as the role of the influence of the creative environment of the SHL on the development of the student was determined. **As a result of the research:** The experience of introducing lessons of cross-cutting topics into the educational process of the SHL showed that this method contributes to: 1) it was found that the peculiarities of the educational process in the SHL contribute to the formation of a holistic picture of the world and the desire to independently search for information; 2) a high level of competence development of the School's students has been proven; 3) interdisciplinary connections and integration of various scientific fields are clarified, which in turn encourages students to multifaceted solutions to problematic tasks and create a positive attitude to learning in today's conditions.

Key words: author's school, concept, innovation, competence, extracurricular activity, cross-cutting topic, interdisciplinary connections.

Вступ. Сьогодні, з точки зору компетентнісного підходу, педагогічна діяльність має бути спрямована на конкретні результати освіти. Одним з напрямів цієї роботи є навчання орієнтуватися у світі духовних цінностей, тобто розв'язувати аксіологічні проблеми. У цьому контексті компетентнісно орієнтована освітня діяльність учителя передбачає популяризацію досягнень науки та культури. Учителі повинні вдосконалювати свої професійні здібності не тільки через систематичну систему роботи, а й займатися самоосвітою, включаючи щоденну інформаційну роботу та бажання викладати. Творчість потребує знання та розуміння основних тенденцій сучасної науки, особливо в галузі педагогіки, психології та культури.

Сучасні вчителі повинні не тільки знати інноваційні методики викладання предметів, а й активно цікавитися сучасними досягненнями в галузі педагогіки, психології та культури – ці знання допоможуть завжди цікавитися дітьми та їхніми батьками.

Після багаторічної діяльності в навчально-виховному комплексі «Школа гуманітарної праці» налагоджено систему співпраці з педагогами, яка досягла позитивних результатів у процесі розвитку професійних здібностей педагогів в умовах сучасного освітнього простору.

Група однодумців невпинно працює над покращенням своїх культурних та освітніх стандартів шляхом постійного навчання. У деяких концептуальних, наукових і системних працях («Авторська школа: як це зробити», «Орієнтири сучасного навчального плану» та ін.) ми вказували на те, що «вся система роботи школи спрямована на всебічний розвиток особистості учня».

Аналіз наукових розвідок. Проблемами виявлення, формування та навчання інтелектуально обдарованої людини займаються провідні педагоги України С.К.Богдан, С.О. Лихота, Н.І. Поліхун та інші.

Велику роль у вихованні майбутніх учених відіграють сучасні навчальні заклади - школи, гімназії, коледжі, а також позашкільні навчальні заклади, особливо малі наукові академії.

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного та культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації та економічного добробуту, а також є запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями культури та країни. Це стратегічне джерело та виробник інтелектуального капіталу нації. Тому сьогодні її завдання – сформувати креативну, креативну, відповідальну особистість та компетентного фахівця, який не лише володіє теоретичними знаннями, а й вміє застосовувати їх на практиці, своєчасно приймати рішення та прогнозувати їх результати. На такій освітній парадигмі організована робота Школи гуманітарної праці. Концептуальним підходом до навчання в ШГП є підхід культурологічний. Школа прагне забезпечити умови підростаючого покоління для загального культурного розвитку, знайомить із культурами інших

народів і на основі цього допомагає оцінити національну культуру, зрозуміти її роль і внесок у світову культурну скарбницю. Постає питання: яким саме чином в цьому освітньому закладі реалізовується освітня парадигма? Ця проблема і сьогодні на часі, що і визначило мету дослідження.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні доцільності використання авторських методик в процесі викладання наукового знання педагогів ШГП задля формування всебічно розвиненої дитини, інтелектуально і духовно самовизначеної особистості, а також розвитку компетентностей сучасного школяра.

Для реалізації мети розвідки необхідно розв'язати такі **науково-дослідницькі завдання дослідження**: 1) уточнити зміст понять «авторська школа» та «наскрізна тема» в сучасному освітньому процесі, в теоретичних обґрунтуваннях вчених-педагогів; 2) визначити потреби в інтеграції навчання, що впливають із концепції компетентнісного підходу до освіти та виховання учнів; 3) з'ясувати міждисциплінарні зв'язки та інтеграції різних наукових галузей, що в свою чергу спонукає учнів до різнобічних вирішень проблемних завдань.

Для досягнення мети було використано сучасні наукові підходи (компетентнісний, синергетичний, парадигмальний, соціокультурний, технологічний) та **методи**: аналіз наукової літератури, в якій розкрито сутність концепції Школи гуманітарної праці як інноваційного закладу освіти в контексті сучасного етапу розвитку освітнього простору; проаналізовані методичні напрацювання викладачів цього закладу освіти.

Результати дослідження. Автор педагогічної ідеї Школи - Кияновський Артем Олександрович, директор ШГП, заслужений працівник освіти України, кандидат педагогічних наук, доцент, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист. За Кияновським А.О. - в основу створення авторської школи покладено ідею всебічного гармонійного розвитку особистості. Головні гуманістичні ідеї, які визначили розробку концепції, це: ідея демократизації;

гуманізму та гуманітаризації освіти; ідея потреби освіти та створення освітнього простору (Кияновський, 2001).

Для цього розроблені: авторське програмно-методичне забезпечення - програми і методики викладання додаткових курсів: «Класична греко-римська міфологія», «Художня праця», «Шахи», «Рідний край», «Християнська етика у світовій художній культурі», «Основи філософії» «Біблійна історія та християнська етика», «Історія мистецтв»; методики включення всіх дітей у творчий науковий пошук (Голобородько, 2014).

Протягом багатьох років поспіль в освітній практиці ШГП, особливо на міжпрофільному шляху національного освітнього процесу, методика викладання міжпрофільних тем глибоко впроваджується в національний контекст. Інтегрована освітня стратегія, яка передбачає активну артикуляцію «ключових і загальнопредметних компетентностей, навчальних предметів і предметних циклів», визначена також плановими документами України та інших європейських країн. Сучасна педагогіка розглядає міждисциплінарні предмети як позакласні теми соціального значення, що допомагає учням сформувати погляд на суспільство в цілому, розвинути вміння застосовувати отримані знання в різних ситуаціях. Пересічні нитки допомагають оптимізувати зусилля вчителя та студента, спрямовують навчальний процес на посилення та вираження ключових компетенцій, а також виконують важливі завдання для кожного студента та суспільства в цілому. Базовими наскрізними лініями є «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність». Практичними здобутками з вирішення завдань інтеграції на сторінках інтернет-видань діляться вчителі української мови Медведок Н.М., англійської мови Комлягіна В. Д., Любченко О. М.; історії Гармаш Л. О.; біології Даниленко Л. І., колектив інтернет-дописувачів з проблем викладання мистецтва. Аналізу підручників з проблеми інтеграції присвячені матеріали Васильєвої Д. В., Пуляк Т. Шляхами реалізації наскрізних ліній у початковій школі поділилася Люк О. В

(Гончаренко, 1999; Навчальні програми 5-9 класи, 2018; Наскрізнi змістові лінії).

Не менш вагомими для методичного вирішення, на думку педагогічного колективу ШГП, є і такі наскрізнi лінії: «Культурна розвиненість», «Моральна зрілість», «Креативність та ініціативність», «Готовність до самоосвіти та вдосконалення», які вже багато років є концептуальними для ШГП.

Позитивною тенденцією сучасної освіти є скорочення обсягу теоретичного матеріалу на користь практичної діяльності. Діяльнісне спрямування шкільної освіти посилює можливості для формування суб'єктів і ключових здібностей, розширює реалізаційний простір перетину освітнього процесу (Нова українська школа, 2016).

В освітню практику Школи гуманітарної праці протягом багатьох років упроваджується методика проведення уроків з наскрізними темами, зокрема й за державними наскрізними лініями освітньо-виховного процесу. Методичний алгоритм їх впровадження такий: спочатку визначається наскрізна тема, наприклад, «Вода», «Заповідники», «Космос»; потім класи, у яких вона буде реалізована; а також навчальні предмети, терміни проведення уроків наскрізної теми (протягом 1-2 тижнів).

Вчителі-предметники розробляють теми курсу із наскрізними темами відповідно до календаря. У процесі впровадження наскрізними темами у навчальний процес ефективному засвоєнню знань учнями може сприяти проведення уроків не лише за партою, а й поза межами навчального закладу. Вивчення наскрізної теми «Вода» (7 клас), розгляд її різних аспектів як теоретично, так і практично на уроках з різних предметів.

Урок мистецтвознавства з картиною Олексія Шовкуненка «Річка» Костянтина Трутовського у виставковій залі Херсонського художнього музею «Край», перлини колекції Херсонського художнього музею. Заняття з географії «Дослідження гідрологічної характеристики річок (на прикладі р. Дніпро)» проводилось на науково-дослідному судні Херсонського інституту гідрології та метеорології.

Уроки фізики «Застосування закону Архімеда» та фізкультури «Аеробіка у воді» проводилися на базі ТРК «Фабрика», відвідуючи спортивний басейн (Голобородько, 2014).

Під час запровадження наскрізної теми «Заповідники» (8 клас) відбулася серія навчальних заходів, що були спрямовані на інтеграцію загальноосвітніх та предметних компетентностей учнів. На уроці української літератури «Літературно-меморіальний музей. Михайло Коцюбинський» учні ознайомилися з життєвим і творчим шляхом видатного українського митця, формами збереження культурної спадщини, а також виховували шанобливе ставлення до надбань духовної культури людства. Урок з літератури, присвячений презентації книги з серії «Без прикрас», проводився на базі Херсонського літературного музею, музею-квартири Бориса Лавренюва.

Наскрізна тема «Заповідники» проводилася і на уроках іноземних мов: англійської мови «Заповідники України. Асканія-Нова», німецької мови – «Асканія-Нова – флора та фауна». На уроках алгебри та геометрії виконувалися практичні завдання: «Заповідники. Рішення прикладних завдань. Знаходження площ». На уроці географії досліджували тему: «Природно-заповідний фонд», на уроці фізики – «Використання електричних зарядів у тваринному світі заповідників». На уроці хімії з урахуванням місцевих наукових досліджень вивчалися «Оксиди металів та неметалів. Під час відвідування біосферного заповідника «Асканія-Нова» імені Ф.Е. Фальц-Фейна відбувалася інтеграція різних науково-практичних аспектів визначеної наскрізної теми, а також був виявлена цікавість до творчості в умовах первісних природних пейзажах (Вовнянко, 2015).

Упровадження наскрізної теми «Космос» (8 клас) здійснювалося під час вивчення не тільки точних, але й гуманітарних предметів. Так, бінарний урок з української мови та літератури «Лінгвістичний брейн-ринг «Світ планет» відбувався на базі Херсонської обласної бібліотеки для дітей ім. Дніпрової Чайки. Урок з історії мистецтва «Космічна тема у творчості Сальвадора Далі (на прикладі картин «Космічні слони», «Акварельний космос», «Космічний

носоріг», «Космічний мандрівник») проводився на базі Херсонського художнього музею ім. Олексія Шовкуненка.

Уроки географії присвячувалися «космічним» темам: «Природно-ресурсний потенціал планет Сонячної системи», «Екологічні наслідки використання природних ресурсів планет Сонячної системи». На уроці фізики «Електрика у космосі» учні відкривали нові властивості знайомих земних явищ у космосі. Під час уроку хімії з теми: «Таємниця третьої планети. Хімічний склад атмосфер планет Сонячної системи» учні відчували себе науковцями-астрохіміками, дослідниками космосу.

Під час проведення уроків з визначених наскрізних тем на шкільному радіо звучали пісні, вірші, фрагменти прозових художніх творів та науково-популярних статей про воду, заповідники, космос; готувалися виставки творчих робіт учнів «Водна стихія», «Заповідники світу», «Світ планет» (малюнки, вироби, ілюстрації, макети тощо).

Після проходження наскрізного курсу студенти та викладачі забезпечуються анкетами, які дозволяють об'єктивно оцінити результати виконаної роботи, виявити сильні та слабкі сторони, усунути недоліки для більш ефективного здійснення подальшої діяльності (Інформаційний збірник для директора школи та завідувача дитячого садочка, 2017).

Досвід впровадження уроків наскрізних тем в освітній процес ШГП показав, що дана методика сприяє: 1) формуванню цілісної картини світу; 2) прагненню самостійного пошуку; 3) розвитку творчих здібностей учнів; 4) інтеграції різних наукових галузей; 5) формуванню універсальних навчальних процесів; 6) розвитку продуктивного мислення учнів; 7) створенню позитивного емоційного фону освітнього процесу, що так важливо у наш час.

Навчально-виховний комплекс «Школа гуманітарної праці» Херсонської обласної ради має статус експериментального навчального закладу всеукраїнського рівня з проведення дослідно-експериментальної роботи за темою «Цілісний розвиток особистості учня в інформаційному просторі

навчального закладу» (наказ Міністерства освіти і науки України від 30.12.2013 року №1860).

Згідно концепції цієї теми було створено шкільне наукове товариство, членами якого є всі учні з 5-го по 11-й клас; система постійного підвищення кваліфікації педагогічних кадрів; методики ІКТ забезпечення всіх навчальних предметів. Щорічно серед членів педагогічного колективу проводиться конкурс на кращу розробку навчальних і виховних заходів з використанням ІКТ. Створено шкільний сайт, шкільний освітній портал, телебачення, радіо (Гулай, 2020).

Викладачі та вихователі освітніх закладів активно впроваджують сучасні освітні технології, зокрема інформаційно-комунікаційні технології. Окрім готових електронних освітніх продуктів, вчителі також використовують презентації та мультимедійне програмне забезпечення, створене особисто для занять, яке буде оновлено для оновлення відеофайлів та оснащення класів. Можливості шкільних інформаційно-освітніх порталів та веб-сайтів активно використовуються для узагальнення власного досвіду, створення особистого електронного портфоліо, дистанційного супроводу навчального процесу та інформування батьків. Кожен клас має свій власний блог, який відображає інформацію про клас, а щоденні заходи та святкові заходи відображаються на фотографіях та відео. Шкільне наукове товариство «Ерудит», членами якого є учні 5-11-х класів, які разом з науковим керівником працюють над обраною темою, готують презентації, результати своєї роботи захищають перед комісією. У школі працює 8 секцій: біології, основ здоров'я, фізичної культури; філософії, історії, суспільствознавства; природничих наук; української мови і літератури й інтегрованого курсу «Література»; іноземної філології; математики і комп'ютерних наук; мистецтвознавства (Овчарук, 2004).

Пріоритетним напрямом діяльності закладу є медіаосвітня робота, яка спрямована на опанування дітьми медійних навичок. На базі закладу працює дитяча телерадіокомпанія «Школа гуманітарної праці TV». Структура шкільного радіо «Школа гуманітарної праці FM» організована за принципом

радіо «Таврія» Херсонської обласної державної телерадіокомпанії «Скіфія». Шкільна кіностудія «ШГП TV» на сайті навчально-виховного комплексу «Школа гуманітарної праці» ХОР. А також наразі функціонує міжнародне інтернет-радіо ШГП «1000 друзів».

Учасники шкільної телестудії «Школа гуманітарної праці TV» (репортери, журналісти, оператори) беруть участь у різних місцевих, усеукраїнських та міжнародних конкурсах і фестивалях дитячого телебачення. Неодноразово ставали лауреатами та переможцями (VI Міжнародний дитячий телевізійний фестиваль «Дитятко», X Міжнародний фестиваль аматорського, студентського та професійного некомерційного кіно «Кінокіммерія», IV міський фестиваль-конкурс творчих кіно-, відеоробіт «Кінокалейдоскоп», XIX Міжнародний конкурс шкільних медіа).

Інформація про життя школи, діяльність телестудії «Школа гуманітарної праці-TV» широко представлена у соцмережах. Створені дітьми та педагогічним колективом медіапродукти публікуються на сайті (<http://sgt.ks.ua/>) навчального закладу. Традиційно проводяться онлайн-конференції з випускниками навчального закладу, де учні мають унікальну можливість познайомитися з особливостями системи освіти в Америці, Європі, Азії, поспілкуватися з випускниками, обговорити ті питання, що їх хвилюють.

Виховна діяльність в освітніх установах спрямована на загальний і всебічний розвиток особистості учня і спрямована на самовираження в освітніх, позакласних, наукових і громадських заходах (виступи на конференціях, конкурси із захисту наукових досліджень Малої академії наук, концерти, виставки дитячої творчості), створення проектів, літературних віталень, спортивних турнірів і конкурсів, конкурсів читання та інші заходи). Вчителі та вихователі в плані занять працюють з дітьми протягом семестру, місяця і тижня з урахуванням віку, особистих і колективних особливостей класу, побажань батьків і учнів (проводяться опитування). (Нова українська школа, 2014; Сухомлинський, 1977).

Навчальний заклад має спільні творчі проєкти (мюзикли) з Херсонським академічним музично-драматичним театром ім. М.Куліша, бере активну участь в урочистих заходах.

Цікавою формою виховної роботи є «Сімейні вечори», до підготовки і проведення яких залучаються учні, класні керівники, вихователі, батьки. Учні створюють власний сценарій, готують костюми та анонс; добирають музичний супровід. Багато років поспіль функціонує «Літературна вітальня». До її підготовки залучаються учні всіх класів, які захоплюються літературою, мають акторські здібності і бажання творчо реалізуватися (Поняття та формування творчої особистості дитини, 2011).

Висновки. Школа гуманітарної праці-яскравий приклад школи авторського спрямування, експериментального навчального закладу всеукраїнського рівня, концепція якого заснована на ідеї всебічного розвитку особистості, гуманізму, гуманітаризації освіти, демократизації, необхідності освіти і створення освітніх просторів. Згідно з основними принципами нових українських шкіл, "педагогіка партнерства" є основою освітнього процесу, і, тим не менш, вчитель відіграє вирішальну роль.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вовнянко Т. Г. Розвиток творчих здібностей. Заняття з елементами тренінгу з підлітками. Психолог. № 9-10. 2015. С. 27-28.
2. Голобородько Є.П. Полікультурна освіта і виховання в умовах «Школи гуманітарної праці». Рідна школа. №12. 2014. С.12-13.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К., 1999. 452 с. [Електронний ресурс]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/106820/1>
4. Гулай О.І. Розвиток креативності у гуртках технічного спрямування Малої академії наук. Матеріали III Міжнародної дистанційної науково-методичної конференції С.24-26 [Електронний ресурс]. URL: <https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2021-03/Hulai.pdf>
5. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

6. Інформаційний збірник для директора школи та завідувача дитячого садочка. №7-8(61). 2017. 160 с.
7. Кияновський А.О. Авторська школа: як це робиться (модель ефективної навчальної школи в Україні). Херсон: Айлант. 2001. 82 с.
8. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики /під загальною редакцією О.В. Овчарук. Київ. 2004. 112с.
9. Мудрість світу для дітей (філософія для дітей у казках та оповіданнях . Упор. Л.І.Шавалда /під ред. А.О. Кияновського. Херсон. НВК «Школа гуманітарної праці» ХОР. 2017. 168 с.
10. Навчальні програми 5-9 класи. Наскрізні змістові лінії. Інститут модернізації змісту освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/> . 2018.
11. Наскрізні змістові лінії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/naskrizni-zmistovi-liniyi>
12. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016 С.14 [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
13. Поняття та формування творчої особистості дитини. Реферат [Електронний ресурс]. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14183/> . 2011.
14. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу. Вибрані твори: У 5 т. – К., 1977. Т. 1. С.401-637.

REFERENCES:

1. Vovnyanko T. G. Development of creative abilities. Classes with elements of training with teenagers. Psychologist. – 2015. – No. 9-10. - P. 27-28.

2. Holoborodko E.P. Multicultural education and upbringing in the conditions of the "School of Liberal Arts". *Ridna Shkola (Native school)*. 2014. No. 12. P.12-13.
3. Honcharenko S.U. *Ukrainian Pedagogical Dictionary*. K., 1999. 452 p. [Electronic resource]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/106820/1>
4. Gulai O.I. Development of creativity in technical circles of the Minor Academy of Sciences. Materials of the 3rd International Distance Scientific and Methodological Conference P.24-25 [Electronic resource]. URL: <https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2021-03/Hulai.pdf>
5. The Law of Ukraine "On Education". [Electronic resource]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Information Digest for the school headmaster and the head of the kindergarten. 2017. No. 7-8(61) April. 160 p.
7. Kiyanovsky A.O. *The Author's school: how it is to be done (a model of an effective educational school in Ukraine)*. Kherson: Ailant. 2001. 82 p.
8. *Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives*. Educational policy library / edited by O.V. Ovcharuk Kyiv. 2004. 112 p.
9. *The world wisdom for children (philosophy for children in fairy tales and stories)*. Ref. L.I. Shavalda / under the editorship of A. O. Kiyanovsky. Kherson. NEC "School of Liberal Arts" of Kherson Regional Council. 2017.168 p.
10. Educational programs for 5-9 forms. Through content lines. Institute of the Content of Education Modernization [Electronic resource]. – Access mode: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/>
11. Through content lines. [Electronic resource]. – Access mode: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednyaosvita/navchalni-programi/naskrizni-zmistovi-liniyi>
12. *New Ukrainian School. Conceptual principles of secondary school reform*. P.14 [Electronic resource]. URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

13. The concept and formation of a child's creative personality. Abstract [Electronic resource]. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14183/>
14. Sukhomlynsky V.O. Methodology of team education. Selected works: In 5 volumes - K., 1977. - Volume 1. - pp. 401-637.